

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>

УДК 339.9:336:338.49:352:364:332.142.6

ДУГІНЕЦЬ Ганна

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0003-3708-3666>

g.duginets@knu.edu.ua

ЯЦЕНКО Ольга

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

<https://orcid.org/0000-0003-4399-2217>

yacenkoolgakneu@gmail.com

ПАНЧЕНКО Володимир

Маріупольський державний університет

<https://orcid.org/0000-0002-5578-6210>

panchenkopvg@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ТРИГЕРИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду повоєнного відновлення, що дозволить ідентифікувати джерела і форми фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку з урахуванням специфіки децентралізації. При розробці проектів відновлення та прогнозуванні конкретних результатів слід враховувати концептуальні розбіжності між короттермістськими та довготермістськими підходами до розвитку. При стратегічному менеджменті інвестиційних проектів має бути переосмислено категорії «ризик» і «вразливість», які розроблялись без урахування загроз воєнного вторгнення. В центрі стратегування має опинитись підхід на основі критерія «стійкості», що свідчить про спроможність аналізованої системи після того, як відбулось збурення (ендогенне чи екзогенне за своєю природою) набувати заданих/бажаних характеристик, що відповідають критеріям «продуктивність системи» і «міцність системи».

Встановлено, що в умовах децентралізації реалізація проектів, що спряють сталому розвитку громад, має базуватись на засадах партисипативності, що означає максимальне залучення всіх стейкхолдерів, а головне, населення до процесів прийняття рішень, що позитивно впливає на показники підзвітності місцевих органів самоврядування. Досягнення соціальної згуртованості є запорукою відродження малих міст в часи зростаючої глобальної конкуренції за кваліфіковану і високопродуктивну робочу силу. Принцип партисипативності дозволяє узгодити інтереси представників малого і середнього бізнесу, громадських організацій, населення (із врахуванням вікової, гендерної структури), врівноважити коротко- і довгостроковий горизонти планування. Баланс між короттермістськими і довготермістськими підходами до стратегування соціально-економічного, інноваційного розвитку громад є запорукою становлення конкурентоспроможної економічної структури регіонів. Реалізації проектів із управління відходами сприятимуть відповідні європейські фонди, метою яких є просування впровадження циркулярних бізнес-моделей як ефективних та економічно вигідних.

Ключові слова: імператив, модернізація, проблеми розвитку, відновлення, міжнародні стратегії. ЦСР, трансформація, стратегічне планування, соціально-економічний розвиток, інноваційний розвиток, регулювання, сталий розвиток, сталість, циркулярна економіка, децентралізація, громади, фінансування, фінансові інструменти, фінансова підтримка, фінансове забезпечення, зелений перехід, кліматична нейтральність, кластер, корпоративна соціальна відповідальність

DUGINETS Ganna

State university of trade and economics

YATSENKO Olha

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

PANCHENKO Volodymyr

Mariupol State University

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF POST-WAR RECONSTRUCTION: FINANCIAL TRIGGERS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

The purpose of the article is to study the international experience of post-war reconstruction, which will allow identifying sources and forms of financial support for socio-economic development, taking into account the specifics of decentralization. When developing recovery projects and forecasting specific results, conceptual differences between short-term and long-term approaches to development should be taken into account. In the strategic management of investment projects, the categories of "risk" and "vulnerability", which were developed without taking into account the threats of military invasion, should be rethought. At the center of strategizing should be an approach based on the criterion of "resilience", which indicates the ability of the analyzed system after a disturbance (endogenous or exogenous in nature) to acquire the specified/desired characteristics that meet the criteria of "system productivity" and "system strength". If it does not recover after a shock, the system is at risk of collapse. If the shock, due to its duration or intensity, cannot be absorbed by the system, then the stability of the system can be restored (return to the equilibrium that preceded the disturbance) in the medium and long term. What is important here is the "system robustness" - the system's ability to maintain productivity during a crisis, as well as the "system's absorptive capacity" - the ability to return to equilibrium after a shock in the short term.

Participatory approaches to managing the financial provision of sustainable development of rural communities contribute

to achieving positive results in the implementation of these tasks. They promote the active participation of the population in decision-making, which increases the transparency of activities and accountability of local self-government bodies, allows for better consideration of the real needs and priorities of the community, attracts additional resources and investments, and strengthens trust between residents and the authorities. Participatory approaches involve the involvement of all stakeholders in making management decisions in the financial sphere. European experience proves the high efficiency of the functioning of communities that use participatory management in their activities and shows that it contributes to their long-term economic development, social cohesion and environmental sustainability. Participatory management of community financial resources consists in the fact that the population, involved in developing a development strategy for their community, mobilizes more efforts to obtain the desired result. In addition to residents of the relevant community, various types of public organizations, business structures, regional political parties, local leaders, etc. can participate in management.

Waste collection should be carried out in accordance with the waste hierarchy and should aim for maximum recycling and reuse using methods and technologies that make circularity efficient and cost-effective. Conversely, approaches that do not promote circularity or create incentives to restrict collection-sorting-recycling practices should be avoided.

Key words: imperative, modernization, development issues, recovery, international strategies. SDGs, transformation, strategic planning, socio-economic development, innovative development, regulation, sustainable development, sustainability, circular economy, decentralization, communities, financing, financial instruments, financial support, financial provision, green transition, climate neutrality, cluster, corporate social responsibility

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Складність збройних конфліктів і особливо подальшого постконфліктного відновлення, що переплітаються одночасно з невизначеністю і ризиком, призвели до того, що прості пояснення і усталені і звичні *modus operandi* вже не є адекватними. Це означає, що потрібна нова парадигма, що відповідає цьому новому порядку. Теорія хаосу та складності, а також системний підхід могли б допомогти нам краще зрозуміти труднощі, пов'язані з плануванням реконструкції, а також пролити деяке світло на ці та пов'язані з нею питання. Тут варто згадати про теорію складності, яка насправді є сукупністю теорій, яка може надати евристичні та концептуальні моделі, корисні для розуміння та опису складних, часом невизначених явищ. Теорія складності як результат загальної теорії систем та теорії хаосу передбачає вивчення складних адаптивних систем. У міру взаємодії різноманітних причин та наслідків з'являються дуже складні нові властивості. По-перше, незначні зміни в певний момент сучасності можуть призвести до великих змін пізніше — так званий ефект метелика (схильність системи бути чутливою до початкових умов). По-друге, коли виникає серйозна зміна, вона відбувається швидко; флуктуації відбуваються до того часу, аж поки не виникне закономірність. І це незрозуміло управлінням, оскільки вони не мають досвіду роботи за таких умов. Складність не можна усунути, але нею можна керувати. Сучасне глобальне фінансове й інвестиційне середовище перебуває під тиском ряду регуляторних вимог — від необхідності дотримуватись принципів соціальної відповідальності до екологічної стійкості і сприяння кліматичній нейтральності. Категорії ризиковості, прибутковості та окупності проєктів нівелюються під тиском зеленої адженди. Складність пошуку інвесторів для повоєнної відбудови економіки України та її енергетичного і виробничого комплексу залежатиме загострюватиметься необхідністю перегляду існуючих бізнес-моделей. Об'єктивно зростатиме частка циркулярних бізнес-моделей в запропонованих для реалізації ініціативах на принципах сталості та кліматичної нейтральності, адже моделі за принципом «бізнес як завжди» не додаватимуть шансів на залучення масштабного довгострокового капіталу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Можливості реалізації бізнес-моделей на засадах циркулярності та сталості досліджено в наукових працях українських вчених, у числі яких В. Гурочкіна і М. Будзинська [1], В. Савченко, Л. Кононенко, А. Карнаушенко. [2], Ю. Коріненко, О. Худоярова, К. Гура, А. Ранський, Б. Коріненко, А. Ранський [3], Р. Зварич та І. Зварич [4]. Акцент на перспективності реалізації проєктів повоєнного відновлення в контексті євроінтеграції і з фокусом на сталості та циркулярності знаходимо в працях О. Швиданенко і Г. Швиданенко [5]. Виступаючи частиною наукових колективів, у співавторстві з О. Іващенко [6], О. Булатовою [7], Н. Резніковою [8-11], Д. Русаком [11], автори О. Яценко і В. Панченко продовжують докладати зусиль в дослідження архітектури фінансування інвестиційних проєктів у сфері зеленої та циркулярної економіки [6-11, 18-20]. Реалізація проєктів повоєнної відбудови має враховувати особливості проєктного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей, а також особливості нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств, що знайшло відображення в працях вчених, в числі яких Будько О.В., Галатов Б.М. [12], Букреева Д.С., Денісенко К.В. [13], Павліха Н.В., Корнелюк О.А., Цимбалюк І.О. [14]. В. Чала [15; 16]. В. Гурочкіна, М. Будзинська [17], В. Савченко, Л. Кононенко, А. Карнаушенко [18] відзначає перспективність зеленої адженди для українських підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду повоєнного відновлення, що дозволить ідентифікувати джерела і форми фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку з урахуванням специфіки децентралізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Історичний досвід свідчить, що попри специфіку кожного переходу від війни до миру, відновлення інвестицій, зайнятості та засобів для існування в умовах, що підтримують мир, вимагає, щоб країни рухалися наступним шляхом: перший етап: «економіка війни (або підпільна військова економіка)»; другий етап: «економіка миру» (або постконфліктне економічне відновлення); «економіка розвитку» (або нормальний розвиток).

Розглядаючи співпрацю на рівні місто-місто чи регіон-регіон, ми вважаємо, що при стратегуванні невеликої громади, залежно від характеру партнерства, має бути передбачено, що співпраця потребує зосередженості на поточних та/або повоєнних потребах за допомогою гуманітарної допомоги, інвестицій та/або обміну знаннями: гуманітарна допомога (продукти харчування, одяг, ліки, транспорт тощо); розселення біженців та лікування; дрібномасштабна реконструкція об'єктів критичної інфраструктури (школа/дитячий садок/лікарня тощо); обмін знаннями із залученням експертів-партнерів: модернізація/реконструкція об'єктів критичної інфраструктури: системи опалення, водопостачання, протипожежної служби; реорганізація місцевої адміністрації шляхом обміну передовим досвідом (керівництво/методичні поради/обмін досвідом).

У повоєнному відновленні постає ряд питань: (1) яким має бути розмір громади і як вона має бути організована у просторі; (2) як можна досягти стабільності громади; (3) як виглядатиме соціальна структура громади; (4) як можна збільшити взаємодію у громаді.

Наведені вище питання тісно пов'язані з поверненням біженців та переміщених осіб у місця їхнього проживання та їхньою стійкою інтеграцією у повсякденні життя. Завдання полягає у тому, щоб забезпечити адекватну безпеку, можливості працевлаштування та наявність житла та інфраструктури. Відновлення населених пунктів є одним із пріоритетів, і малі міста та передмістя мають виразну в цьому специфіку.

Країни і нації виходять із збройних конфліктів у різних умовах, що радикально відрізняються. У центрі нашого дослідження опинились Бейрут та Сараєво. У системному, інтегрованому підході виділяються процеси міської регенерації та міської реконфігурації, які зачіпають будь-яке місто. Проте реконструкція — це також символічний політичний процес, у якому зроблений вибір може бути сформований розумінням минулого чи бажаного майбутнього. Незважаючи на багато подібностей, повоєнні траєкторії реконструкції Бейрута та Сараєва були дуже різними, що відбувалися в контексті двох різних геополітичних домовленостей. Таїфська угода від жовтня 1989 р. щодо Лівану та Дейтонські угоди від листопада 1995 р. заклали політичну основу для процесів повоєнного відновлення у двох країнах та їх відповідних столицях. Таїфська угода була підписана в Саудівській Аравії незадовго до падіння Берлінської стіни і стала результатом переговорів за посередництвом Саудівської Аравії та Сполучених Штатів, Сирії та інших арабських держав з наміром не тільки покласти кінець війни, а й забезпечити реінтеграцію Лівану в арабський світ.

У Лівані мета полягала в тому, щоб збалансувати владу в рамках єдиного уряду. Посттаїфський політичний консенсус полягав у тому, щоб рухатися далі, замовчуючи минуле; дискусії про вину, жертву та відповідальність були визнані небезпечними для тендітного світу, було оголошено амністію учасникам війни, і суспільство вступило в процес реконструкції. Бейрут був реконструйований як столиця єдиної ліванської держави без де-юре територіальної сегрегації між групами. У Боснії та Герцеговині, навпаки, мирна угода, санкціонована міжнародним співтовариством, призвела до федерації вкрай децентралізованих утворень, які де-факто були пов'язані з певними етнічними групами. Дейтонські угоди визначили Боснію та Герцеговину як державу, що складається з двох утворень: Федерації Боснії та Герцеговини та Республіки Сербської (РС). Таким чином, реконструкція відбулася в, здавалося б, нерозділеному Бейруті та асиметрично територіально розділеному Сараєво. Таїфські угоди в Лівані відбивали геополітичне повернення Лівану в арабський світ. Спеціальна компанія з реконструкції «Ліванська компанія з розвитку та реконструкції центрального району Бейрута Solidere (Солідер)» була створена в 1994 році як акціонерне товариство, щоб перетворити центр Бейрута на міський та політичний проект. Національний закон 117 від 1991 року був розроблений спеціально для створення Solidere, наділяючи його прерогативами планувальника, забудовника та керуючого центром міста. Солідеру було дозволено експропріювати власність у центрі міста, компенсуючи довоєнних власників акціями компанії. Він розробив комплексний генеральний план міста і зніс багато будівель, що залишилися, щоб побудувати центр міста, спроектований за високими стандартами. Очолована урядом реконструкція в центрі міста зазнала різкої критики з боку громадянського суспільства за її непрозорість, ставлення до власників, руйнування будівель, що ще стоять, а також нехтування іншими районами в центрі міста. В решті міста було проведено часткову реконструкцію при використанні обмежених державних коштів.

Плани відновлення інших кварталів, які постраждали від війни, такі як план Елісара для південної частини Бейрута, не отримали аналогічної підтримки з боку влади, залишилися незавершеними або не були реалізовані взагалі. У той час як для Бейрута реконструкція центру міста стала справою державного рівня, комплексного плану реконструкції Сараєва не існувало. Для Бейрута ситуація відображала поетапну реконструкцію периферії міста. Повоєнне Сараєво керувалося складною адміністративно-територіальною системою; генеральний план 1986 року залишався чинним, але повноваження мера міста та планування були

обмежені компетенцією інших територіальних одиниць, задуманих як частина програми демократизації та децентралізації за Дейтонськими угодами. Г. Мемішевич, керівник відділу досліджень та планування Сараєвського кантонального інституту планування, описала парадокс, який полягає в тому, що хоча Сараєво стало важливішим як столиця незалежної держави, її територія та її участь в плануванні значно скоротилися [8, с.104]. Це пов'язано не лише з розподілом міста між суб'єктами, а й з появою проміжних планувальних рівнів, у тому числі кантону — проміжної адміністративної одиниці між суб'єктом та муніципалітетом (општиною/опчиною). Через складний процес підбору міжнародних спонсорів для об'єктів, які потребують реконструкції, кантон та муніципалітети контролювали міську реконструкцію, яка була заснована на проектах, не інтегрованих в одне ціле. Відсутність урбаністичного бачення у більшості учасників реконструкції зазнала критики з боку французького архітектора Жана-Франсуа Дауля. Наприклад, реконструкція району Добриня у південно-західній частині Сараєва без урахування необхідності розширення сусіднього аеропорту Сараєво прирєкла аеропорт на те, щоб він залишився об'єктом з невеликою пропускною спроможністю, не дивлячись на потужне фінансування аеропортової інфраструктури з боку ЄБРР. Подібне може статися з нескоординованим розвитком(відновленням) інфраструктури і малих міст.

Найважливішим завданням відновлення економіки (що є відмінною рисою всіх постконфліктних зон) є створення можливостей для працевлаштування переміщених осіб, що повертаються, і демобілізованих солдатів. При виборі інвестиційних проєктів слід враховувати потенційні наслідки для процесів соціальної глобалізації, яка включає в себе міжособистісні контакти, інформаційний обмін та культурний діалог (див. Рис.1), а також інструменти контролю соціальних наслідків глобалізації в умовах боротьби за продуктивну робочу силу. Гідна праця виступає тут центральним елементом боротьби з бідністю та соціальною ізоляцією, чому мало б сприяти створення якісних робочих місць. При цьому гнучкість ринку праці та гарантія зайнятості мають постати як взаємовиключні цілі.

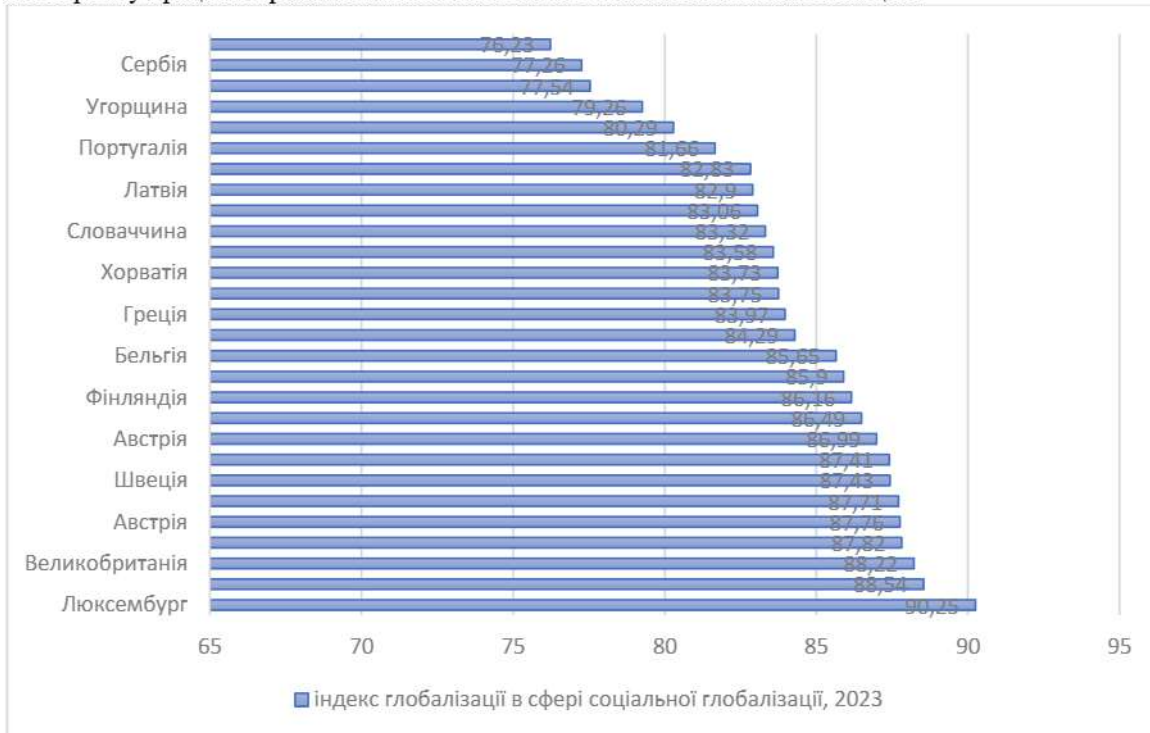

Рис. 1. Країни-лідери за Індексом глобалізації в сфері соціальної глобалізації (2023)

Джерело: Statista. Leading countries in the Globalization Index field of social globalization 2023. 2024 URL: <https://www.statista.com/statistics/268170/index-of-social-globalization/>

Розглянемо ключові складові моделі реконструкції для Боснії та Герцеговини, які представлені у семіривневій (фізичний; економічний; соціальний; політичний; технологічний; екологічний; інтелектуальний) структурі SCOPE (Стійкі співтовариства в постконфліктному середовищі), структура післяконфліктного відновлення може дозволити або допомогти нам виділити вирішальні фактори та проілюструвати можливі відносини та зв'язки між факторами, які мають найбільше значення для ефективності всієї системи. Кожна з цих «системних областей» включає підсистеми.

Таблиця 1

Етапи постконфліктного відновлення Боснії та Герцеговини за моделлю SCOPE

Концептуальна генерація методом SCOPE	Аварійна стабілізація	Трансформація і відродження	Структурні зміни і адаптація
<p>Фізичний</p> <p>реконструкція житлових, прибудинкових територій; містобудівне, територіальне планування; комплексні інфраструктурні системи;</p> <p>Економічний</p> <p>гарантія права власності; система страхування від воєнних ризиків; створення економічних умов для розвитку бізнесу та створення робочих місць (залежність від національних стратегій відновлення, у тому числі від економічної та соціальної політики держави, політики національного банку); кластерний розвиток; інтеграція у ланцюжки створення вартості; диверсифікація сфер застосування навичок представників приватного сектора;</p>	<p>Необхідно забезпечити діяльність новостворених органів щодо фіксування руйнувань та системи моніторингу відновлень. Використання місцевого потенціалу та існуючих механізмів для диверсифікації структури економіки міста.</p> <p>Реконструкція та забудова житлового фонду.</p> <p>Відновлення доступу до всіх базових послуг, телекомунікацій, енергії, води, транспорту та забезпечення утилізації відходів. Захист ключових та критично важливих інфраструктур.</p> <p>Міжнародна фінансова допомога.</p> <p>Сприяння неформальній економіці.</p> <p>Мікрокредитування.</p> <p>Захист переміщених осіб.</p> <p>Соціально-психологічна допомога постраждалим.</p> <p>Збереження соціального капіталу.</p>	<p>Створення транспортних та розподільчих мереж. Забудова компактних поселень та придатних для життя місць. Започаткування всіх видів пільгових житлових програм. Повага до культурної спадщини.</p> <p>Рівне сприяння поживленню економіки міських та прилеглих до міста районів. Відновлення сільськогосподарських угідь шляхом розмінування. Вирішення можливих спорів про права власності (отримання компенсації за зруйновані об'єкти). Просування проєктів розвитку з ініціативи спільнот (Community-Driven Development). Активне керування неформальною економікою.</p> <p>У громадах приділяється особлива увага питанням безпеки.</p> <p>Подолання суперечностей конструктивним чином без несправедливого тиску. Розвиток інформаційних та телекомунікаційних мереж у міських центрах та віддалених районах.</p>	<p>Розвиток міських агломерацій та відродження. Розумний транспорт. Акцент на суспільних просторах як місця громадянської активності.</p> <p>Поетапна відмова від програм допомоги.</p> <p>Інституціоналізація довгострокових програм розвитку. Працюючі системи соціального забезпечення та пенсійного забезпечення.</p> <p>Відновлення соціального капіталу всередині та зовні (діаспора). Наявність повнофункціональних систем до розгляду порушень, скоєних у минулому (трибунали). Зменшення організованої злочинності, шахрайства, корупції.</p> <p>Працюючі системи правосуддя. Будівництво військової інфраструктури.</p> <p>Висока ефективність органів місцевого та регіонального самоврядування.</p>
<p>Концептуальна генерація методом SCOPE</p>	<p>Аварійна стабілізація</p>	<p>Трансформація і відродження</p>	<p>Структурні зміни і адаптація</p>
<p>Соціальний</p> <p>Відновлення соціальної та культурної спадщини; оновлення соціального капіталу; розвиток систем безпеки; гендерна та соціальна інклюзія; використання ресурсів діаспори</p> <p>Політичний</p> <p>Стабільні інститути та правова база; досягнення консенсусу у суспільстві та сприяння державно-приватному партнерству;</p> <p>соціальна справедливість та ефективне управління</p> <p>Технологічний</p> <p>розвиток мультисервісних мереж зв'язку; IT-розробки, інвестиції у НДДКР та інновації; нові технології, інтеграція в логістичні ланцюжки</p> <p>Екологічний</p> <p>утилізація боєприпасів; захист навколишнього середовища та здоров'я людини; зниження забруднення; розвиток екосистем та управління ризиками</p>	<p>Відновлення основної економічної діяльності, промисловості та виробництва продуктів харчування. Відновлення критичних технологічних потужностей. Стабілізація та відновлення логістики.</p> <p>Відновлення великих комунікаційних та сервісних артерій.</p> <p>Захист уразливих верств суспільства (старих, жінок, біженців, хворих та дітей).</p> <p>Розмінування.</p> <p>Профілактика хвороб та спалахів епідемії.</p> <p>Ініціація обговорення ідей відновлення всіх рівнях прийняття рішення.</p>	<p>Створення відкритого та справедливого висвітлення у ЗМІ динаміки відновлення країни/регіонів/міст/общин. Інновації у промисловості та сільськогосподарському виробництві.</p> <p>Просування поновлюваних джерел енергії. Нарощування потенціалу розвитку. Бенчмаркінг як вихідна і невід'ємна база оцінки та обґрунтування планів розвитку та підвищення конкурентоспроможності муніципальних структур, кожна з яких прагне стати кращою за інші за тими чи іншими показниками або за їх сукупністю та зберегти отримані переваги. У програмах навчання та підвищення кваліфікації муніципальних службовців необхідно передбачати відповідні тренінги, що враховують сучасні методи менеджменту в муніципальному управлінні, а також тренінги, що розвивають у муніципальних службовців навички до (само)навчання. Встановлення та прийняття екологічних стандартів для промисловості.</p>	<p>Задоволення попиту на електроенергію. Відновлення енергогенеруючих потужностей відповідно до стратегії економічного розвитку країни. Технічний прогрес у агросекторі.</p> <p>Вирішення логістичних проблем.</p> <p>Завершення процесу розмінування територій.</p> <p>Стийкі системи в агропромисловості. Сприяння раціональному використанню природних ресурсів.</p> <p>Використання потенціалу екотуризму.</p> <p>Створення професійно орієнтованих навчальних закладів відповідно до потреб ринку праці та стратегій країни. Підтримка підприємництва. Стимули повернення емігрантованого населення чи включення їх у діаспору.</p>
<p>Концептуальна генерація методом SCOPE</p>	<p>Аварійна стабілізація</p>	<p>Трансформація і відродження</p>	<p>Структурні зміни і адаптація</p>
<p>Інтелектуальний</p> <p>Дослідження та розробки; програми розвитку підприємництва; освіта протягом усього життя; розвиток людського капіталу; програми захисту дітей від насильства</p>	<p>-----</p>	<p>Стийкий транспорт та зниження забруднення від промислового та побутового споживання енергії.</p> <p>Модернізація медичного сектора</p> <p>Відновлення/створення центрів досліджень та розробок.</p> <p>Ініціювання програми гендерної інклюзивності. Дії з репатріації біженців за умов нарощування потенціалу відновлення країни.</p>	<p>-----</p>

Джерела: укладено авторами

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кілька типів програм післявоєнного відновлення міст:

1) *Екстрена допомога* — це негайні дії з мінімальним плануванням, спрямовані на запобігання подальшим людським і матеріальним втратам.

2) *Реконструкція* — це запланована стратегія, спрямована на відновлення інфраструктури після стихійного лиха.

Коли надзвичайна ситуація локалізована та ситуація безпечна, можна приступити до більш ретельно спланованих та стійких зусиль для відновлення. Якщо на першому етапі необхідно створювати тимчасове чи аварійне житло, то на пізнішому етапі – належне стійке житло та громадські освітні та медичні послуги. Реалізуються програми з відновлення основних міських послуг, таких як водопостачання, санітарія, електромережа та під'їзні шляхи. Приділяється першочергова увага відновленню сільських житлових районів, які не були повністю зруйновані, щоб спонукати постраждале населення залишитися в невеликих містах та селах, тим самим скоротивши приплив людей у великі міські центри. Зрештою, запускається відродження широкомасштабної промислової та сільськогосподарської діяльності. Ці стратегії можуть бути реалізовані за фінансової та організаційної допомоги міжнародних агентств, що спеціалізуються на наданні надзвичайної допомоги та підтримки повоєнного відновлення. Найважливішим завданням програми постконфліктного відновлення є створення робочих місць. Програма спрямована на відновлення серйозно пошкодженої війною транспортної, телекомунікаційної, енергетичної та іншої інфраструктури, без чого неможливо відновити виробництво і торгівлю в значних масштабах, а також на ремонт об'єктів водопостачання, каналізації та охорони здоров'я, покращити постачання продовольства, без якого буде постійна загроза життєдіяльності населення. Фінансування цієї програми реконструкції найчастіше надходить з-за кордону, доки країна не встане на ноги. Запуск та безперебійне виконання такої масштабної програми реконструкції є завданням величезних масштабів та складності. Потрібні добре скоординовані зусилля уряду країни та спільноти донорів не тільки для ефективного цільового та ефективного використання залучених фінансових ресурсів, а й для максимального впливу на відновлення внутрішньої економіки. Розробка та створення інституційної структури, що чітко визначає обов'язки по кожному з елементів програми, має першорядне значення.

Зростає запит на стійкі міста (англ. «urban resilience»). Стійкість міст передбачає кероване існування в умовах постійних змін, розглядається як бажаний стан, визнає численні шляхи змін (постійність, перехід та трансформація). «Міські системи» концептуалізуються як складні, адаптивні екосистеми, що постійно еволюціонують, і складаються з чотирьох підсистем — мереж управління, об'єднаних у мережу матеріальних та енергетичних потоків, міської інфраструктури та соціально-економічної динаміки, які самі по собі є багаторівневими, мережевими і часто сильно пов'язаними. Це формує нові підходи до енергоефективності, до управління відходами, що на пряму кореспондується з можливостями, які надає циркулярна економіка. В рамках фондів ЄС заплановано надання допомоги, в тому числі, на грантовій основі, для реалізації циркулярних бізнес-моделей. Європейсько-український енергетичний перехідний хаб (EUETH) має на меті сприяти відбудові енергетичного сектору України за допомогою технологічних інновацій, законодавчої та регуляторної модернізації, що є передумовою реалізації проектів післявоєнної відбудови. EUETH презентував амбітну дорожню карту України щодо досягнення енергетичної стійкості, сталості та інтеграції в ЄС на тлі поточних викликів військового часу. Національний енергетичний і кліматичний план України на період 2025-2030 років (NECP) встановлює амбітні цілі, зокрема суттєве скорочення викидів парникових газів, поступову відмову від вугілля до 2035 року, розвиток відновлюваних джерел енергії та зміцнення енергетичної безпеки. Основні стратегії, викладені в плані, зосереджені на декарбонізації, енергоефективності, розширенні відновлюваної енергетики та інтеграції з європейськими енергетичними ринками. Крім того, NECP стосується транскордонної торгівлі енергією, розвитку біометану та інновацій у чистих технологіях, підкреслюючи прагнення України до сталого енергетичного майбутнього відповідно до стандартів ЄС.

Підхід стійкості пропонує цілісне, практичне та засноване на фактичних даних визначення стійкості міст. У ньому визначено 12 цілей чи результатів, які сприяють «імуній системі» міста за чотирма критичними параметрами стійкості міста: (1) люди (здоров'я та благополуччя всіх, хто живе та працює у місті); (2) організація (системи в економіці та суспільстві, які дозволяють міському населенню жити мирно та діяти колективно); (3) місце (якість інфраструктури та екосистем, які захищають, забезпечують та з'єднують людей); (4) знання (належне керівництво та стратегія дозволяють місту зробити уроки з минулого та вжити своєчасних заходів).

Індекс стійкості міста є комплексною і технічно надійною основою для вимірювання стійкості міста, що застосовується у всьому світі. Він включає 52 показники стійкості, які оцінюються за допомогою 156 питань, сформульованих як на якісних, так і на кількісних даних. Відповіді на ці питання узагальнюються та подаються відповідно до 12 цілей RF. На сьогоднішній день Індекс був протестований у незначній кількості міст. Врахування особливостей методології індексу стійкості міст має бути передбачено при затвердженні проектів відбудови, що дозволить залучити додаткові фінансові ресурси з огляду на репутаційні переваги для інвесторів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналіз досвіду реконструкції Бейрута і Сараєва свідчить, що реконструкція визначається не тільки своєю темпоральністю — періодом після війни — а й включає процес і набір політик, які є цілісними діями в рамках інтегрованого процесу, призначеного не тільки для поживлення економічного і соціального розвитку, але й створення мирної обстановки. Більшість практиків та багато дослідників спочатку розглядали реконструкцію як функціональний процес. *Процес повоєнної міської реконструкції дуже складний, і турботи органів державної влади, містобудівників та архітекторів варіюються від забезпечення житлом до інфраструктури, від того, що слід відновити у попередньому вигляді, а що слід переосмислити як нове.*

Досвід країн, вражених війною, показує, що відновлення економіки може відбуватися швидко, якщо дотримується низка умов. Ці умови зазвичай включають: стабільне макроекономічне середовище, що сприяє зростанню та створенню робочих місць; сильні інститути та координація всередині уряду; достатня міжнародна донорська допомога, офіційна і приватна, що розподіляється через координаційні механізми, що ефективно функціонують. Все це формує передумови для успіху економічного відновлення в будь-якій постконфліктній зоні за рахунок: політичної стабільності, розбудови інститутів, дієвої політики, ефективної координації між різними сторонами, повернення біженців та переміщених осіб.

Заохочується: зміцнення взаємодій між урядом та адміністрацією на місцевому рівні; розвиток ініціатив приватного сектору та НУО, особливо у сфері житла та інфраструктури (енергетика, дороги, відходи тощо); розробка нової міської екологічної стратегії (закони про управління довкіллям та включення довкілля до міського планування); просування стійких інфраструктурних послуг, а саме в транспортному секторі (розвиток доріг, просування громадського транспорту тощо); розвиток відновлюваних джерел енергії, керування відходами. Відхід від традиційних способів мислення у сфері розвитку передбачає розробку нових стратегій, які сприятимуть сталому розвитку міст/громад.

Література

1. Гурочкіна, В. В., & Будзинська, М. С. Циркулярна економіка: українські реалії та можливості для промислових підприємств. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування, 2020. (5), 52-64. DOI:10.33244/2617-5932.5.2020.52-64
2. Савченко, В. М., Кононенко, Л. В., & Карнаушенко, А. С. Циркулярна економіка в умовах формування Суспільства 5.0. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2023. (16), 166-174. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
3. Коріненко, Б. В., Худоярова, О. С., Гура, К. Ю., Ранський, А. П., Кориненко, Б. В., & Ранський, А. П. Циркулярна економіка та термохімічна конверсія твердих відходів. Вісник Вінницького політехнічного інституту, 2021 № 4: 7–19. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/33691>
4. Зварич, Р., Зварич, І. Розширена відповідальність виробника в концепції розвитку циркулярної економіки. Світ фінансів. 2019. Вип. 3. С. 76-86. URL: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/37106/1/ЗВАРИЧ.pdf>
5. Яценко О.М., Швиданенко О.А., Швиданенко Г.О. Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. Економіка і регіон. 2022. № 4(87). С. 150–167. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\)](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87))
6. Яценко О., Панченко В., Іващенко О. (2024). Кліматичні обмеження економічного зростання як виклики фінансування міжнародних інвестиційних проектів у сфері циркулярної економіки. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 332(4), 82-89. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-11>
7. Панченко В., Резнікова Н., Іващенко О. Стратегічний форсайт як інструмент протидії сучасним глобальним викликам економічній безпеці і нерівності: досвід ЄС для України у сприянні стійкості та сталості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2023. № 4(320). С. 31–39.
8. Резнікова Н., Панченко В. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с.
9. Булатова О., Панченко В., Іващенко О. Мегатренди міжнародного економічного розвитку і виклики економічній безпеці: потенціал управління політикою стійкості та протидії ризикам. Modeling the development of the economic systems, 2, с. 215–222. 2023. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29>
10. Грод М., Резнікова Н. Фінансові та інвестиційні інструменти сприяння циркулярній економіці: сталий розвиток і кліматична нейтральність як тригери озеленення міжнародних ринків капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2023. № 3 (318). С. 249-259.
11. Резнікова Н., Русак Д., Іващенко О. Вплив російсько-української війни на зелений перехід та енергетичну кризу: підходи лідерів ринку консалтингових послуг до ідентифікації тригерів загострення глобальних проблем економічного розвитку. Ефективна економіка. 2022. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

12. Будько О.В., Галатов Б.М. Особливості нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 17. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
13. Букреєва Д.С., Денисенко К.В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. Економіка та суспільство. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>
14. Павліха Н.В., Корнелюк О.А., Цимбалюк І.О. Методології проєктного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей: переваги та можливості. Інтелект XXI. 2023. № 3. С. 74–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>
15. Чала В. С. Інституціональна структура зеленого фінансування в розбудові глобальної зеленої економіки. Економіка та суспільство. Електронний журнал. 2021. №34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1025/983>
16. Чала В. С. Особливості фінансових інструментів зеленого банківництва на світовому ринку банківських послуг. Економічний простір: збірник наукових праць. 2021. №176. С. 28-36. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1014>
17. Statista. Leading countries in the Globalization Index field of social globalization 2023. 2024 URL: <https://www.statista.com/statistics/268170/index-of-social-globalization/>
18. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D., Nitsenko V. (2020). The productive capacity of countries through the prism of sustainable development goals: challenges to international economic security and to competitiveness. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. Vol 2, No 33. P. 492-499. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.207214> / URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3011>
19. Яценко О. М. Циркулярна економіка як незворотній глобальний мегатренд та драйвер сталого розвитку України. Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». 2022. № № 11-12. С. 131-143. DOI: [10.32680/2409-9260-2022-11-12-300-301-131-143](https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-11-12-300-301-131-143); <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/131-143.pdf>
20. Yatsenko, O., Reznikova, N., Karasova, N., Musiets, T., Lavrinenko, O., and Nitsenko, V. (2020). Modernization of the Format of Ukraine's Trade Integration With the EU in the Conditions of Implementation of the DCFTA. Problemy zarzadzania - management issues 2020; 18 (4(90)): 101-124 DOI: 10.7172/1644-9584.90.6; URL: <https://pz.wz.uw.edu.pl/resources/html/article/details?id=215871>

References

1. Gurochkina, V. V., & Budzynska, M. S. (2020). Tsyrukulyarna ekonomika: ukrayins'ki realiyyi ta mozhlyvosti dlya promyslovykh pidpryyemstv. [Circular economy: Ukrainian realities and opportunities for industrial enterprises]. Economic Herald. Series: finance, accounting, taxation, (5), 52-64. DOI: [10.33244/2617-5932.5.2020.52-64](https://doi.org/10.33244/2617-5932.5.2020.52-64)
2. Savchenko, V. M., Kononenko, L. V., & Karnashenko, A. S. (2023). Tsyrukulyarna ekonomika v umovakh formuvannya Suspil'stva 5.0. [Circular economy in the conditions of the formation of Society 5.0]. Taurian Scientific Bulletin. Series: Economics, (16), 166-174. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
3. Korinenko, B. V., Khudoyarova, O. C., Gura, K. Yu., Ransky, A. P., Korynenko, B. V., & Ransky, A. P. (2021). Tsyrukulyarna ekonomika ta termokhimična konversiya tverdykh vidkhodiv [Circular economy and thermochemical conversion of solid waste]. Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute. № 4: 7–19. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/33691>
4. Zvorych, R., Zvorych, I., (2019) Rozshyrenna vidpovidal'nist' vyrobnyka v kontseptsiyi rozvytku tsyrukulyarnoyi ekonomiky [Extended producer responsibility in the concept of circular economy development]. The world of finance. Issue 3. С. 76-86. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37106/1/ЗВАРИЧ.pdf>
5. Yatsenko, O. M., Shvydanenko, O. A., & Shvydanenko, H. O. (2022). Tsiurkuliarna ekonomika yak osnova zabezpechennia staloho rozvytku krainy v konteksti yevrointehratsii [Circular economy as a basis for ensuring sustainable development in the context of European integration]. Ekonomika i rehion, (4), 150–167. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\)](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87))
6. Yatsenko O., Panchenko V., Ivashchenko O. (2024). Klimatychni обмеження економічного зростання як виклики фінансування міжнародних інвестиційних проєктів у сфері тсирукuliarної економіки [Climatic limitations of economic growth as challenges of financing international investment projects in the sphere of circular economy] Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 332(4), 82-89. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-11>
7. Bulatova, O., Panchenko, V. ta Ivashchenko, O., 2023. Mehatrendy mizhnarodnoho ekonomichnoho rozvytku i vyklyky ekonomichnoi bezpetsi: potentsial upravlinnia politykoiu stiikosti ta protydivi ryzykam [Megatrends of international economic development and challenges of economic security: the potential of managing the policy of sustainability and countering risks]. Modeling the development of the economic systems, 2, с. 215–222. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29> (in Ukrainian)
8. Panchenko, V., Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2023). Strategic foresight as a tool for countering modern global challenges to economic security and inequality: EU experience for Ukraine in promoting resilience and sustainability. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. № 4 (320). S. 31-39.
9. Reznikova, N., Panchenko V. (2023). Reportazhi iz tsyvilizatsiynykh frontiv. Na peredovii mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky [Reports from civilizational fronts. At the forefront of international economic policy]. Ahrar Media Hrup, Kyiv.
10. Reznikova N.V., Rusak D.M., Ivashchenko O.A. Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na zeleniy perekhid ta enerhetychnu kryzu: pidkhydy lideriv rynku konsal'tynhovykh posluh do identyfikatsii tryheriv zahostrennia hlobalnykh problem ekonomichnoho rozvytku [The impact of the Russian-Ukrainian war on the green transition and the energy crisis: the leaders' of the consulting services market approaches to identification of triggers of aggravation of global problems of economic development]. Efektyvna ekonomika. 2022. № 6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_6_3
11. Grod, M. and Reznikova, N. (2023), "Financial and investment tools for promoting the circular economy: sustainable development and climate neutrality as triggers for the greening of international capital markets", Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences, vol. 3, pp. 249-259.

12. Budko, O. V., & Halatov, B. M. (2020). Osoblyvosti normatyvno-pravovoho rehulivannia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti pidpryiemstv [Features of regulatory and legal regulation of corporate social responsibility of enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (17), 100–104. <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
13. Bukreeva, D. S., & Denysenko, K. V. (2022). Sotsialna vidpovidalnist biznesu yak osnova zabezpechennia dilovoi aktyvnosti pidpryiemstv: yevrointehratsiinyi aspekt [Corporate social responsibility as a basis for business activity of enterprises: The European integration aspect]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>
14. Pavlikha, N. V., Korneliuk, O. A., & Tsybaliuk, I. O. (2023). Metodolohii proiektnoho menedzhmentu dlia tsirkuliamykh biznes-modelei: perevahy ta mozhlyvosti [Project management methodologies for circular business models: Benefits and opportunities]. *Intellekt XXI*, (3), 74–80. <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>
15. Chala, V. S., (2021), "Institutional structure of green financing in the development of the global green economy", *Economy and society*. Electronic magazine, vol. 34, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1025/983> (Accessed 28 May 2024)
16. Chala, V.S. (2021), "Peculiarities of financial instruments of green banking on the world market of banking services", *Economic space: collection of scientific works*, vol.176, pp. 28-36, available at: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1014> (Accessed 29 May 2024)
17. Statista. Leading countries in the Globalization Index field of social globalization 2023. 2024 URL: <https://www.statista.com/statistics/268170/index-of-social-globalization/>
18. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D., Nitsenko V. (2020). The productive capacity of countries through the prism of sustainable development goals: challenges to international economic security and to competitiveness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol 2, No 33. P. 492-499. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.207214> / URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3011>
19. Yatsenko O. (2022). Tsyrkuliarna ekonomika yak nezvorotnii hlobalnyi mehatrend ta draiver staloho rozvytku Ukrainy. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*. № № 11-12. С. 131-143. DOI:10.32680/2409-9260-2022-11-12-300-301-131-143. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/131-143.pdf>
20. Yatsenko, O., Reznikova, N., Karasova, N., Musiets, T., Lavrinenko, O., and Nitsenko, V. (2020). Modernization of the Format of Ukraine's Trade Integration With the EU in the Conditions of Implementation of the DCFTA. *Problemy zarzadzania - management issues 2020*; 18 (4(90)): 101-124 DOI: 10.7172/1644-9584.90.6; URL: <https://pz.wz.uw.edu.pl/resources/html/article/details?id=215871>